

ΣΥΝΕΔΡΙΟ

1922–2022
100 ΧΡΟΝΙΑ
ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΕΣ
ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Αποκατάσταση • Ενσωμάτωση • Μνήμη

10 & 11 Νοεμβρίου 2022
Θέατρο «Μίκης Θεοδωράκης» | Χανιά

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ ΟΜΙΛΗΤΩΝ

Ο ΧΩΡΙΚΟΣ ΑΝΤΙΚΑΤΟΠΤΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΚΑΙ ΤΑ «ΑΝΤΑΛΛΑΞΙΜΑ»

Κατερίνα Καραδήμα

αρχιτέκτονας μηχανικός, υποψήφια διδάκτωρ Πολυτεχνείου Κρήτης

Ο χωρικός αντικατοπτρισμός της Συνθήκης της Λωζάνης στην ευρύτερη περιοχή των Χανίων και η συμβολή των ανταλλάξιμων στην αστική και αρχιτεκτονική εξέλιξή της

Τα συνεχή κύματα προσφύγων και μεταναστών από και προς την Ελλάδα κυρίως μετά την έναρξη των Βαλκανικών πολέμων και τη Μικρασιατική Καταστροφή είχε μεγάλο αντίκτυπο στην αστική και αρχιτεκτονική εξέλιξη της πόλης των Χανίων. Στο επίκεντρο της εξέλιξής της βρίσκεται η σύμβαση σχετικά με την ανταλλαγή ορθόδοξων χριστιανικών και μουσουλμανικών πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, ως αποτέλεσμα της Συνθήκης της Λωζάνης το 1923, καθώς και η επακόλουθη ανταλλαγή περιουσίας.

Τα Χανιά είναι ένας από τους 28 νομούς της χώρας στους οποίους εντοπίζονται ανταλλάξιμα ακίνητα καθώς η παρουσία του μουσουλμανικού στοιχείου υπήρξε συνεχής μέχρι το 1924.

Στα μέσα Σεπτεμβρίου του 1922, λαμβάνει χώρα η έλευση των πρώτων προσφύγων στην πόλη των Χανίων και η διοχέτευσή τους σε περιοχές όπου κατοικούσαν πρότερα Μουσουλμάνοι, σε δημόσια και ιδιωτικά κενά κτίρια, ενώ μέρος τους μεταφέρθηκε σε οικισμούς κοντά στα Χανιά, όπως στη Σούδα, τον Αλικιανό, το Καστέλλι Κισάμου και το Μάλεμε. Η άφιξη των προσφύγων και η μετεγκατάστασή τους στην πόλη των Χανίων οδήγησε στην επέκταση της πόλης προς τα νότια και προς τα δυτικά, όπου υπήρχαν μουσουλμανικές περιουσίες, καθώς και χέρσες περιοχές αξιοποιήσιμες κατά τη φάση της πολεοδομικής επέκτασης, σύνηθες φαινόμενο σε όλες τις ελληνικές πόλεις κατά την περίοδο αυτή.

Η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να αναδείξει τις χωρικές μεταβολές που έχουν πραγματοποιηθεί στον αστικό και περιαστικό χώρο των Χανίων μετά την ανταλλαγή πληθυσμών και την έντονη αστικοποίηση της πόλης και συγκεκριμένα θα επικεντρωθεί στον εντοπισμό και την ανάλυση της ανταλλάξιμης περιουσίας. Στόχος είναι η διερεύνηση του χωρικού αντικατοπτρισμού της Συνθήκης της Λωζάνης στην ευρύτερη περιοχή των Χανίων και η συμβολή των «ανταλλάξιμων» στην αστική και αρχιτεκτονική εξέλιξή της.

Melis Cankara

διδάκτωρ Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)

Τα χωρικά αποτελέσματα της Μικρασιατικής Καταστροφής και της Συνθήκης της Λωζάνης: Οι ιστορίες που αντάλλαξαν τα εναπομείναντα κτίρια στο Ρέθυμνο (Κρήτη) και στα Βουρλά (Σμύρνη)

Η Μικρασιατική Καταστροφή (1922) και η ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας (1923) έχουν ερευνηθεί ευρύτατα, κυρίως από Έλληνες και Τούρκους ακαδημαϊκούς. Οι μελέτες αυτές καλύπτουν διάφορες διαστάσεις, όπως την οικονομική, πολιτική, ψυχολογική και κοινωνική. Ωστόσο, ακόμα δεν έχουν διερευνηθεί αρκετά οι χωρικές πτυχές αυτών των κοινωνικών γεγονότων. Στην πραγματικότητα, τα ακίνητα, μη μπορώντας να ακολουθήσουν τους ιδιοκτήτες τους που εξαναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν, συνέχισαν να παράγουν πολιτιστική αξία και να υπάρχουν σε πόλεις που έζησαν μια ξαφνική αλλαγή της πληθυσμιακής τους σύνθεσης. Οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις είναι ακόμα ορατές στις πόλεις που ζούμε, παρά τον αιώνα που έχει περάσει από τη Μικρασιατική Καταστροφή και τη Συνθήκη της Λωζάνης.

Το παρόν άρθρο στοχεύει να εξετάσει τις χωρικές συνέπειες αυτών των καταστροφικών γεγονότων στην Ελλάδα και στην Τουρκία. Θα παρουσιάσω δύο διαφορετικές έρευνες: η πρώτη είναι μέρος της διδακτορικής μου διατριβής, και η δεύτερη είναι μέρος του έργου HomeAcross* το οποίο δουλεύουμε με μια ομάδα Ελλήνων και Τούρκων ακαδημαϊκών. Και οι δύο βασίζονται σε αρχειακά έγγραφα και προσωπική επιτόπια έρευνα, επικεντρώνονται σε δύο διαφορετικές περιπτώσεις: το Ρέθυμνο και τη Σμύρνη. Το άρθρο ασχολείται πρωτίστως με τη χωρική μεταμόρφωση των εναπομειναντων κτιρίων και των οικισμών της ανταλλαγής πληθυσμών.

Λέξεις κλειδιά: Μικρασιατική Καταστροφή, ανταλλαγή των πληθυσμών Ελλάδας-Τουρκίας, Ρέθυμνο-Κρήτη, Βούρλα-Σμύρνη, χωρικός μετασχηματισμός

* Η ανακοίνωση αποτελεί μέρος έργου που χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Έρευνας (ΕΣΕ) στο πλαίσιο του προγράμματος έρευνας και καινοτομίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης «Ορίζων 2020» (συμφωνία επιχορήγησης αριθ. 950178).

Ο ΧΩΡΙΚΟΣ ΑΝΤΙΚΑΤΟΠΤΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΚΑΙ ΤΑ «ΑΝΤΑΛΛΑΞΙΜΑ»

Αλέξανδρος Θ. Βαζάκας
αναπληρωτής καθηγητής

Σοφία Παπαγγελή
προπτυχιακή φοιτήτρια,
Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών,
Πολυτεχνείο Κρήτης

Ανταλλάξιμα στα ιστορικά κέντρα: επιπτώσεις και μετατοπίσεις στον κοινωνικό και αστικό ιστό. Η περίπτωση της Ιεράπετρας.

Το 1923 με τη συνθήκη της Λωζάνης ένας πληθυσμός περίπου 2 εκατομμυρίων Ελλήνων της Ανατολής και 500.000 μουσουλμάνων μετατοπίστηκαν χάνοντας την υπηκοότητα της πατρίδας τους. Στην Κρήτη, σε μεγάλο βαθμό, αυτή η μετατόπιση επηρέασε τα ιστορικά κέντρα των μεγάλων πόλεων (Ηράκλειο, Ρέθυμνο, Χανιά).

Η παρούσα εισήγηση διερευνά τις αλλαγές που αυτή η νέα συνθήκη έφερε στον κοινωνικό και αστικό ιστό των ιστορικών κέντρων. Επικεντρώνεται στο ιστορικό κέντρο της Ιεράπετρας, όπου και συναντάμε ανταλλάξιμες ιδιοκτησίες στο 40% του δικτύου της.

Ο ΧΩΡΙΚΟΣ ΑΝΤΙΚΑΤΟΠΤΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΚΑΙ ΤΑ «ΑΝΤΑΛΛΑΞΙΜΑ»

Αργυρώ Ανδριανάκη

αρχιτέκτων μηχανικός Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης,
μεταπτυχιακή φοιτήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Πολυτεχνείου Κρήτης

Ένας ορθόδοξος ναός, ένα τζαμί, μία κατοικία και ένα κατάστημα σουβενίρ

Στην ανακοίνωση παρουσιάζεται ο πρώην ναός του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, στην παλιά πόλη των Χανίων. Ο μικρός ορθόδοξος ναός χτίστηκε κατά την Ενετοκρατία, ενώ το κέλυφός του επιβιώνει μέχρι και σήμερα. Η έρευνα εστιάζει στις διαφορετικές χρήσεις του κτηρίου ανάλογα με τις διαφορετικές κτήσεις του νησιού, καθώς και στην διαχείριση από την εκάστοτε Πολιτεία ενός ιερού τόπου. Μέσα από αυτό το απλό αρχιτεκτονικά κτήριο διερευνάται η χρήση της αρχιτεκτονικής ως μεθόδου επιβολής και χειραγώγησης της εκάστοτε κυρίαρχης κουλτούρας, καθώς και ο τρόπος διαχείρισης των συμβόλων και των νοημάτων από τους διαφορετικούς πολιτισμούς μέσω της προσαρμογής της χρήσης του κτηρίου.

Ο ΧΩΡΙΚΟΣ ΑΝΤΙΚΑΤΟΠΤΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΚΑΙ ΤΑ «ΑΝΤΑΛΛΑΞΙΜΑ»

Αμαλία Κωτσάκη

καθηγήτρια, διευθύντρια Εργαστηρίου
Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής, Πόλης και Πολιτισμού,
Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Πολυτεχνείο Κρήτης

Ανταλλαγή πληθυσμών και παλίμψηστο χρήσεων

Η ανταλλαγή των πληθυσμών ως αποτέλεσμα της Συνθήκης της Λωζάνης το 1923 κληροδότησε στην Ελλάδα και ασφαλώς στην Κρήτη έναν μεγάλο αριθμό οθωμανικών δημοσίων κτισμάτων. Με έντονες διαφοροποιήσεις ως προς το αρχιτεκτονικό τους ενδιαφέρον ή τον μνημειακό τους χαρακτήρα αντιμετωπίστηκαν ποικιλοτρόπως από την πολιτεία. Στην αντιμετώπισή τους, τουλάχιστον στο παρελθόν, ο εθνικισμός συχνά είναι εμφανής οδηγώντας όχι σπάνια στην απαξίωση ή ακόμα στην καταστροφή τους ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον εμφανίζουν οι προσπάθειες εξελληνισμού τους.. Ιδιαίτερη κατηγορία αποτελούν τα οθωμανικά δημόσια κτίσματα τα οποία μετά την ανταλλαγή χρησιμοποιήθηκαν για τη εγκατάσταση προσφύγων. Εκεί η αντιμετώπιση των κτηρίων διαφοροποιείται και καθίσταται ευνοϊκή ως προς την προστασία και διατήρησή τους ενώ οι αλλαγές στη λειτουργία τους πολύ συχνά ετερόκλητων συγκροτούν ένα παλίμψηστο χρήσεων που συμβάλλει καθοριστικά στην νοηματοδότηση του χώρου και στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης.

Η ανακοίνωση θα επιχειρήσει να αναδείξει το φαινόμενο αυτό μέσα από παραδείγματα αντιμετώπισης οθωμανικών κτισμάτων στην Κρήτη με και χωρίς προσφυγική φάση και τη συνακόλουθη στάση της πολιτείας ενώ παράλληλα θα καταδείξει την δυναμική του προσφυγικού παρελθόντος στην διαδικασία ένταξης ενός κτηριακού καταλοίπου του παρελθόντος στην πολιτιστική κληρονομιά. Τα ερωτήματα που τίθενται είναι:

- Ποια η συνεισφορά του προσφυγικού παρελθόντος των οθωμανικών κτηρίων στη διαδικασία ένταξής τους στην πολιτισμική κληρονομιά της Ελλάδας; Συνιστά τομή στην αντιμετώπισή τους;
- Κατά πόσον αυτή η συνεισφορά γίνεται εν τέλει σήμερα αντιληπτή;
- Και με ποιες διαδικασίες θα μπορούσε να αναδειχθεί ως αναπόσπαστο στοιχείο της ιστορικής αξίας του μνημείου;

Roderick Beaton

ομότιμος καθηγητής Νεοελληνικής και Βυζαντινής Ιστορίας,
Γλώσσας και Λογοτεχνίας της έδρας «Κοραής»
στο King's College του Λονδίνου – πρόεδρος Βρετανικής Σχολής Αθηνών

Η «ιδέα του έθνους» και η Μικρασιατική Καταστροφή του 1922

«Εγώ, κύριοι, πιστεύω στην ιδέα του έθνους»: η επαναλαμβανόμενη αυτή φράση αποδίδεται σε έναν ελάσσονα ήρωα του πανοραμικού μυθιστορήματος Αργώ του Γ. Θεοτοκά (1933, 1936), το οποίο πραγματεύεται τις ηθικές και πολιτικές ζυμώσεις της αθηναϊκής νεολαίας κατά τη δεκαετία που ακολουθεί την Καταστροφή. Με αφετηρία αυτό το μοτίβο, η ομιλία ξεκινά με τις αντικρουόμενες «ιδέες του έθνους» που προέκυψαν κατά τη διάρκεια του Εθνικού Διχασμού και οδήγησαν στη μοιραία έκβαση της μικρασιατικής εκστρατείας. Στη συνέχεια, γίνεται μερική επανεκτίμηση του ιδεολογικού προβληματισμού περί έθνους, κράτους και «ελληνικότητας», όπως διατυπώνεται στη λογοτεχνία του Μεσοπολέμου, με συγκεκριμένη αναφορά στο έργο γνωστών εκπροσώπων της λεγόμενης «γενιάς του '30» (ανάμεσά τους ο Θεοτοκάς, ο Σεφέρης και ο Π. Πρεβελάκης).

Νίκος Βαφέας

αναπληρωτής καθηγητής, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης,
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η «στάσις των ανυποτάκτων» στη δυτική Κρήτη: Μια άγνωστη πτυχή της Μικρασιατικής Εκστρατείας

Αντικείμενο της ανακοίνωσης είναι η παρουσίαση και ανάλυση μιας σειράς γεγονότων που έλαβαν χώρα στη δυτική Κρήτη κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής Εκστρατείας, τα οποία οδήγησαν στην συγκρότηση ενός πολυάριθμου σώματος «στασιαστών», μετά το καλοκαίρι του 1921, το οποίο θα διαταράξει την τάξη στο νησί για πολλούς μήνες. Εν συντομία, μετά τις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 έφυγαν από την Αθήνα πολλά μέλη του Σώματος Ασφαλείας Γύπαρη και μετέβησαν στην δυτική Κρήτη, όπου αρχικά άρχισαν να περιφέρονται ένοπλοι στην ενδοχώρα της. Σε αυτούς τους ενόπλους θα προστεθούν στη συνέχεια αρκετοί ντόπιοι ανυπότακτοι και λιποτάκτες από το μικρασιατικό μέτωπο, με αποτέλεσμα, το καλοκαίρι του 1921, το σώμα των «στασιαστών» να αριθμεί ορισμένες εκατοντάδες άνδρες. Τον Νοέμβριο της ίδιας χρονιάς, ένα τμήμα από αυτούς θα πολιορκήσει τις φυλακές Ιτζεδίν και θα ελευθερώσει τους 120 φυλακισμένους, ενώ στη συνέχεια θα επιχειρηθεί και η πολιορκία των Χανίων, χωρίς όμως επιτυχία. Τελικά, τον Απρίλιο του 1922, οι αρχές θα καταφέρουν να καταστείλουν το κίνημα και θα συλλάβουν πολλούς «στασιαστές», οι οποίοι θα σταλούν τελικά στο μέτωπο. Βεβαίως, πέρα από την παράθεση των γεγονότων, στην ανακοίνωση θα επιχειρηθεί η ανάλυση της δράσης των ατόμων και των ομάδων που συμμετείχαν στο εν λόγω ένοπλο κίνημα, υπό το πρίσμα των εννοιολογικών κατηγοριών της κοινωνικής ιστορίας και με βάση τον τρόπο που αυτή έχει προσεγγίσει τα φαινόμενα της «ληστείας» και των ευρύτερων κινημάτων που εκδηλώνονται σε παραδοσιακές κοινωνίες κατά τη διάρκεια της μετάβασής τους προς σύγχρονες μορφές κοινωνικής και πολιτικής συγκρότησης.

Τάσος Σακελλαρόπουλος

διδάκτωρ Ιστορίας, υπεύθυνος ιστορικών αρχείων Μουσείου Μπενάκη

Κρήτες στρατιώτες στη Μικρά Ασία. Μια αφήγηση με εικόνες από τα Ιστορικά Αρχεία του Μουσείου Μπενάκη

Πρόκειται για μεγάλο αριθμό πρωτότυπων φωτογραφιών που απεικονίζουν πεσόντες στρατιώτες των πολέμων της περιόδου 1912–1922, τις οποίες έστειλαν στους οικείους οι ίδιοι, είτε πριν καταταγούν, όσο φορούσαν ακόμη πολιτικά ρούχα, ή αφού κατετάγησαν. Τις φωτογραφίες συγκέντρωσε από τις οικογένειες η πρώτη ελληνίδα πολεμική ανταποκρίτρια Έλδα Λαμπίση με στόχο τη διεκδίκηση ηθικών ή υλικών αμοιβών προς τις οικογένειές τους από το Υπουργείο Στρατιωτικών της τελευταίας τετραετίας του Ελευθέριου Βενιζέλου (1928–1932).

Στην πίσω όψη έχει γραφτεί η μάχη, ο τόπος που σκοτώθηκε ο στρατιώτης και οι μονάδες που υπηρέτησε. Πολλές δεκάδες αυτών είναι πεσόντες Κρητες. Οι φωτογραφίες ήταν το μόνο ίχνος που άφησαν πίσω τους.

Η φωτογραφία στην υπηρεσία της τιμής και της αγάπης της οικογένειας. Πέρα από το συγκινητικό των τεκμηρίων, στην εισήγηση θα αναπτυχθεί η διάσταση που είχε για τους νεαρούς Κρήτες στρατιώτες η συμμετοχή στον πόλεμο, όπως η Μικρασιατική Εκστρατεία, και η διάσταση που είχε η εκστρατεία για την κρητική, ορεινή, κοινωνία η έννοια του αλυτρωτικού πολέμου.

Κωνσταντίνος Ζορμπάς

γενικός διευθυντής Ορθοδόξου Ακαδημίας Κρήτης

Όταν η ιστορία κατεβαίνει από τον τοίχο: Ιχνηλατώντας τα βήματα ενός στρατιώτη

Μία προφορική μαρτυρία και μία φωτογραφία (του παππού του εισηγητή): μετά από έρευνα στα Ιστορικά Αρχεία του Στρατού παρουσιάζεται η πορεία του ως στρατιώτη μέχρι τον Σαγγάριο ποταμό και την αιχμαλωσία του.

Κωνσταντίνος Κατερινόπουλος

νομικός, οικονομολόγος

Από τη Συνθήκη των Σεβρών στη Λωζάνη. Νομικά συγκείμενα πολιτικής και διεθνές περιβάλλον

Η υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, τον Αύγουστο του 1920 (ν.η.), σηματοδοτεί το επιστέγασμα της πετυχημένης διαχείρισης από την Ελλάδα των αποτελεσμάτων του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η έλευση στην εξουσία, τον Νοέμβριο του 1920, ενός συνασπισμού φιλομοναρχικών κομμάτων αποσυντόνισε την ελληνική στρατηγική στο Μικρασιατικό ζήτημα, γεγονός που σε συνδυασμό με την αλλαγή της γαλλικής πολιτικής, έθεσε στο τραπέζι την αναθεώρηση της Συνθήκης των Σεβρών, ήδη στις αρχές του 1921, με τον γύρο των διαπραγματεύσεων του Λονδίνου. Παράλληλα ενώ ήταν πλέον φανερό ότι η στρατιωτική λύση οδηγούνταν σε αδιέξοδο, η ελληνική κυβέρνηση επέμεινε σε αυτήν.

Η αδυναμία των κεμαλικών δυνάμεων για καθολική αντεπίθεση, μετά τη μάχη στον Σαγγάριο, έδωσε χρόνο για την αναζήτηση ενός διεθνούς πολιτικού συμβιβασμού, η κυβέρνηση όμως έμεινε άβουλη ανίκανη και περιορισμένη σε υποτελή ρόλο. Αποτέλεσμα: η τουρκική αντεπίθεση τον Αύγουστο του 1922 έφερε την ήττα και την καταστροφή του μικρασιατικού ελληνισμού. Τα νέα σύνορα καθορίστηκαν de facto στην ανακωχή των Μουδανιών, ενώ με τη Συνθήκη της Λωζάνης και την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών το τραυματικό τέλος του ελληνισμού στη Μικρά Ασία αποτέλεσε το νομικό και γεωπολιτικό όριο της απελευθερωτικής δυναμικής της επανάστασης του 1821.

Ζαχαρένια Σημανδηράκη

ειδική συνεργάτις Γενικών Αρχείων του Κράτους

Έλευση και εγκατάσταση των Μικρασιατών στα Χανιά

Στην ανακοίνωση θα γίνει αναφορά καταρχάς στην άφιξη των Ποντίων προσφύγων, την άφιξη των Μικρασιατών στα Χανιά, την εγκατάστασή τους, την υποδοχή των προσφύγων, τους αγνοούμενους, τη διαβίωση, τα επιδόματα στους πρόσφυγες και τους εράνους, την ιατρική τους περίθαλψη, την αμερικανική συνδρομή, τα εργασιακά-επαγγελματικά τους, τον Σμυρναίικο θίασο, την εκπαίδευση των παιδιών, αθλητικά κ.λπ.

Παρασκευάς Συριανόγλου

ιστορικός ερευνητής, πρ. πρόεδρος Ρεθυμνίων Μικρασιατών

Μετοικεσία: η εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων στο Ρέθυμνο

Την άνοιξη του 1922 φτάνουν στο Ρέθυμνο προμηνύματα της μεγάλης καταστροφής κι ύστερα από λίγους μήνες ένα τηλεγράφημα από τη Σμύρνη δείχνει την εικόνα της τραγωδίας. Εκτάκτως γίνονται στην πόλη προετοιμασίες για πιθανή υποδοχή προσφύγων. Στο τέλος του Σεπτεμβρίου το Ρέθυμνο πλημμυρίζει από προσφυγιά. Υποδοχή, σίτιση, στέγαση, περίθαλψη, ένας αγώνας υπεράνθρωπος και διαρκής. Η διαβίωση γίνεται κάτω από άθλιες συνθήκες. Ο συνεχής κίνδυνος μολυσματικών ασθενειών αντιμετωπίζεται με τη βοήθεια του αμερικανικού ερυθρού σταυρού και Ρεθυμνιωτών ιατρών που δίνουν μάχη νυχθημερόν.

Λίγα χρόνια από την εγκατάσταση των προσφύγων κανείς δεν μπορεί να πιστέψει ότι αρχίζει αργά αλλά σταθερά η περίοδος προσαρμογής και δημιουργίας...

Μαρία Σωρού

φιλόλογος, ιστορικός

Η αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων του 1922 στον Νομό Λασιθίου

Η αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων του 1922 στον Νομό Λασιθίου (επαρχίες Μεραμπέλου, Ιεράπετρας και Σητείας), τις διαδοχικές φάσεις της αγροτικής αποκατάστασης, τους παραχωρηθέντες κλήρους, τη συμπλήρωση, αφαίρεση ή τροποποίησή τους από το 1923 μέχρι το 1948. Η ανακοίνωση στηρίζεται σε αρχειακό υλικό που απόκειται στο Αρχείο της Διεύθυνσης Γεωργίας Νομού Λασιθίου, (κατάστιχα της ΕΑΠ για τις επαρχίες Ιεράπετρας, Μεραμπέλου και Σητείας), στο Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, σε δημοτικά αρχεία του νομού, στα ΓΑΚ, ΚΥ, Φ. Αταξινόμητα, Λ5, Αποφάσεις Επιτροπής Απαλλοτριώσεων και Διεύθυνση Πολιτικής Γης. Στο σωζόμενο υλικό υπάρχει κατάλογος τόσο των Ελλήνων και Αρμενίων προσφύγων με τα μέλη τους, καταγεγραμμένοι κατά οικογένειες, κατά τόπο προέλευσης, πρώτη και επόμενες ομάδες εγκατάστασής τους, όσο και των πρώην μουσουλμάνων ιδιοκτητών και των ανταλλαξίμων περιουσιών τους στις αντίστοιχες επαρχίες.

Τακουή Βακιρτζιάν

διδάκτωρ Ιστορίας Τέχνης

Αρμένιοι πρόσφυγες στην Κρήτη κατά την περίοδο 1922-1932

Το 1922, μαζί με τους χιλιάδες Έλληνες Μικρασιάτες πρόσφυγες, καταφεύγουν στην Κρήτη και αρκετές εκατοντάδες Αρμένιοι. Στην ανακοίνωση αυτή, αρχικά θα επιχειρήσουμε να προσδιορίσουμε τον αριθμό των Αρμενίων προσφύγων που έφτασαν στο νησί τη δεκαετία που ακολούθησε την κατάρρευση του μετώπου (1922-1932), συνολικά και κατά νομό, την προέλευσή τους, τις ηλικιακές ομάδες και το βιοτικό τους επίπεδο. Θα εξετάσουμε επίσης τους τόπους εγκατάστασης, την περίθαλψη που δέχτηκαν και την οργάνωσή τους σε κοινότητες. Στη συνέχεια, θα παρακολουθήσουμε την ανάπτυξη των κοινοτήτων αυτών, κατά την πρώτη δεκαετία της εγκατάστασής τους, αναδεικνύοντας τις εκπαιδευτικές, πολιτιστικές και αθλητικές πρακτικές των μελών τους. Τέλος, θα ανιχνεύσουμε την επίδρασή τους στην τοπική κοινωνία.

Η εργασία φέρνει στο φως αδημοσίευτα κατάστιχα και αρχεία που φυλάσσονται στον αρμενικό ναό του Ηρακλείου, στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης και σε ιδιωτικές συλλογές. Αξιοποιεί επίσης συνδυαστικά ελληνικές αρχειακές πηγές, δημοσιεύματα του Τύπου της εποχής, δευτερεύουσα βιβλιογραφία και συνεντεύξεις Αρμενίων προσφύγων πρώτης και δεύτερης γενιάς.

Ευγενία Λαγουδάκη
φιλόλογος

Πολιτική συμπεριφορά των προσφύγων του 1922 στο Ηράκλειο κατά τα έτη 1922-1936

Οι πρόσφυγες του 1922 που έφθασαν στην Ελλάδα ενσωματώθηκαν στο υπάρχον διπολικό πολιτικό σύστημα καθώς απέτυχαν οι προσπάθειες που έγιναν για τη συγκρότηση αμιγών πολιτικών κομμάτων (το Κόμμα Αποκατάστασης Προσφύγων και το Ριζοσπαστικό Κόμμα δεν κατάφεραν να αναδειχθούν αξιόλογη πολιτική δύναμη). Σύμφωνα με την απογραφή πληθυσμού του 1928, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή στον Νομό Ηρακλείου ήλθαν 18.886 πρόσφυγες και στον Δήμο Ηρακλείου 13.685.

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται οι πολιτικές προτιμήσεις των προσφύγων του Ηρακλείου στις εθνικές και στις δημοτικές εκλογές του Μεσοπολέμου και το δημοψήφισμα του 1924, καθώς και οι παράγοντες που επηρέασαν την πολιτική συμπεριφορά τους.

Μύρωνας Ξυδάκης

υποψήφιος διδάκτορας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Πανεπιστημίου Κρήτης

«Ο νέος Δήμαρχος είναι ξένος και δεν δύναται να ενδιαφερθή σαν ένα γηγενή...»: Η περίπτωση του Ανδρέα Παπαδόπουλου και των δημοτικών εκλογών του 1929 στο Ηράκλειο.

Οι πρόσφυγες από την πρώτη στιγμή της εγκατάστασής τους στην Ελλάδα ανέπτυξαν πλούσια πολιτική δραστηριότητα, ταυτιζόμενοι απόλυτα με τη βενιζελική παράταξη. Ωστόσο, κατά καιρούς εμφανίζονται ρήγματα που δημιουργούν τους όρους μιας αυτόνομης πολιτικής έκφρασης του προσφυγικού στοιχείου. Τέτοια είναι και η περίπτωση των δημοτικών εκλογών στο Ηράκλειο το 1929. Ο Ανδρέας Παπαδόπουλος, εξέχουσα μορφή του προσφυγικού κόσμου και σημαίνον στέλεχος των Φιλελευθέρων, διεκδικεί, με την άτυπη υποστήριξη και των αντιβενιζελικών, τη θέση του δημάρχου κόντρα στην επίσημη υποψηφιότητα Ι. Βογιατζάκη. Η αναμέτρηση, που διεξήχθη σε ένα κλίμα πρωτοφανούς πόλωσης, έληξε με οριακή επικράτηση του Α. Παπαδόπουλου. Τα γεγονότα αυτά θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε στο πλαίσιο της παρούσας ανακοίνωσης, εντάσσοντάς τα στα ευρύτερα ιστορικά συμφραζόμενά τους. Πιο συγκεκριμένα, θα επιχειρηθεί μια συνοπτική παρουσίαση των όσων προηγήθηκαν της ρήξης του 1929 και προετοίμασαν το έδαφος για αυτήν. Παράλληλα, θα εστιάσουμε στις δυναμικές της αντιπαράθεσης, τόσο μεταξύ γηγενών και προσφύγων όσο και στο εσωτερικό του ίδιου του προσφυγικού κόσμου της πόλης. Τέλος, θα επιδιώξουμε να εξετάσουμε πώς τα γεγονότα αυτά δημιουργούν τους όρους μιας πρώτης προσέγγισης μεταξύ των αντιβενιζελικών και μερίδας του προσφυγικού κόσμου της πόλης.

Στέλλα Αλιγιζάκη

φιλόλογος, ιστορικός

Η εγκατάσταση, η αστική και η αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων στον Νομό Χανίων. Διεκδικήσεις, συγκρούσεις, διανομές, αποτελέσματα.

Ο πρώτος σύνδεσμος προσφύγων Μικράς Ασίας και Θράκης ιδρύθηκε στα Χανιά στις αρχές του 1918. Βεβαίως η μαζική προσέλευση αντίστοιχης προέλευσης προσφύγων διενεργείται μετά το φθινόπωρο του 1922. Οι πρώτες συγκρούσεις με το ντόπιο στοιχείο εμφανίζονται από τους πρώτους μήνες, ενώ η αποχώρηση των μουσουλμάνων χρονίζει και η χριστιανική εκμίσθωση μουσουλμανικών περιουσιών στην ύπαιθρο δυσχεραίνει την απόδοση περιουσιών για την οριστική εγκατάσταση των προσφύγων. Στην εισήγηση θα γίνει λόγος για τη διασφάλιση και τελική εκχώρηση των περιουσιών στους νεοφερμένους, για το ζήτημα της διαχείρισης των μοναστηριακών περιουσιών και για την επίδραση της αγροτικής αποκατάστασης των προσφύγων στις παραδοσιακές και νέες καλλιέργειες του Νομού. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η καθυστέρηση της εφαρμογής της «αγροτικής μεταρρύθμισης» και του γενικότερου αναδασμού των αγροτικών περιοχών του Νομού που φθάνει έως τη δεκαετία του 1980. Στο επίπεδο των αστικής αποκατάστασης θα παρουσιαστούν στοιχεία που σχετίζονται κυρίως με την πόλη των Χανίων, αντλημένα από τους Πίνακες Διανομής και τα σχετικά τοπογραφικά σχέδια της Τοπογραφικής Υπηρεσίας Χανίων και άλλων αρχείων τοπικών υπηρεσιών.

Νίκος Ανδριώτης

διδάκτωρ Ιστορίας Πανεπιστημίου Αθηνών

Η άφιξη και η αρχική εγκατάσταση των προσφύγων στην Κρήτη (1922-1928)

Αρχικά, το φθινόπωρο του 1922, οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στις τρεις κύριες πόλεις της Κρήτης, όπως συνέβη και στις άλλες περιφέρειες της Ελλάδας. Στη συνέχεια μέρος των προσφύγων μεταφέρθηκε σε μικρότερα αστικά κέντρα και την ύπαιθρο του νησιού. Με βάση τα στοιχεία των απογραφών του 1923 και του 1928, καθώς και άλλων πηγών σχετικών με την αποκατάσταση των προσφύγων, θα ανιχνευθεί η κατανομή των προσφύγων στην Κρήτη κατά το πρώτο διάστημα της παραμονής τους εκεί. Στη συνέχεια θα συνδυαστούν τα αριθμητικά αυτά δεδομένα με τον αριθμό των μουσουλμάνων που αναχώρησαν από την Κρήτη, όχι μόνο το 1923-1924 αλλά και την προηγούμενη εικοσιπενταετία, προκειμένου να εντοπιστεί σε γενικές γραμμές η ύπαρξη μουσουλμανικής/ ανταλλάξιμης περιουσίας στο νησί.

Βλάσης Αγτζίδης

διδάκτωρ Ιστορίας Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Το τέλος της τραγωδίας: όταν τα οστά των θυμάτων έγιναν εμπορεύσιμη ύλη

Ίσως η πιο αποκαλυπτική πράξη της βιαιότητας -αλλά και της σιωπής- που σφράγισε το μικρασιατικό δράμα, ήταν η πώληση των οστών των θυμάτων από τις εθνικές εκκαθαρίσεις που είχαν πραγματοποιήσει οι Νεότουρκοι και οι κεμαλιστές, σε δυτικούς επιχειρηματίες για «βιομηχανική χρήση».

Η μέχρι τώρα έρευνα έχει φέρει στο φως την πραγματοποίηση τριών αποστολών με οστά από τη Μικρά Ασία, τα οποία πουλήθηκαν σε Γάλλους και Ολλανδούς επιχειρηματίες. Η πρώτη και η τρίτη αποστολή (Φεβρουάριος και Δεκέμβριος αντίστοιχα του 1924) έγιναν από τα Μουδανιά και κατέληξαν στη Μασσαλία και στο Άμστερνταμ. Η δεύτερη αποστολή οστών έγινε από τη Σμύρνη τον Απρίλιο του 1924 και κατέληξε στο λιμάνι της Μασσαλίας. Ενδεικτικά υπολογίστηκε ότι τα οστά που πωλήθηκαν σε Γάλλους επιχειρηματίες τον Δεκέμβριο του 1924 και μεταφέρθηκαν με αγγλικό πλοίο αντιστοιχούσαν σε 50.000 άτομα.

Οι μεταφορές αυτές με πλοία δυτικών συμφερόντων έγιναν διά μέσου των ελληνικών υδάτων και με εφοδιασμό σε καύσιμα σε ελληνικούς λιμένες. Η διάβασή τους επετράπη από την ελληνική κυβέρνηση παρότι ήταν γνωστά τα φορτία και παρόλες τις διαμαρτυρίες των προσφύγων.

Έλια Βαρδάκη

διδάκτωρ Κοινωνικής Ανθρωπολογίας,
ερευνήτρια στο Πολυτεχνείο Κρήτης

Η ανάμνηση της Μικρασιατικής Καταστροφής: η σιωπή ως τραύμα

Η Μικρασιατική Καταστροφή είναι ένα τραύμα στο συλλογικό υποσυνείδητο, αλλά και σε κάθε άνθρωπο που την βίωσε. Οι καταγραφές των ιστορικών γεγονότων και μαρτυριών είναι πολλές. Ωστόσο, οι μαρτυρίες αυτές, των ανθρώπων που βίωσαν την Καταστροφή, κατά κανόνα ανασύρθηκαν στην επιφάνεια της συλλογικής μνήμης πολύ αργότερα από τα ιστορικά γεγονότα.

Τι σημαίνει η καθυστέρηση αυτή; Γιατί υπάρχουν αυτόπτες των γεγονότων που επέλεξαν τη σιωπή αντί της μαρτυρίας; Τι σημαίνει αυτή η σιωπή; Η σιωπή αποτελεί την άρρητη πλευρά της ιστορίας. Η ερμηνεία και η αποκωδικοποίηση της σημασίας της σιωπής είναι εξίσου σημαντική όσο και η αφήγηση του ίδιου του γεγονότος, καθώς βοηθά την έρευνα στην κατανόηση των συνεπειών μεγάλων ιστορικών στιγμών στις ζωές των απλών ανθρώπων.

Η σιωπή αυτή επιχειρείται να ερμηνευθεί μέσα από την οπτική του τραύματος και των κοινωνικών προκαταλήψεων. Το υλικό της ανακοίνωσης βασίζεται στον συνδυασμό ιστορικών πληροφοριών και βιωματικής σχέσης με οικεία πρόσωπα, που έζησαν τα γεγονότα της περιόδου 1914–1922 στη Μικρά Ασία.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

Με τη χρηματοδότηση του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού
και την υποστήριξη της Ομοσπονδίας Προσφυγικών Σωματείων Ελλάδος.

ΣΥΝΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ
ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ
ΝΟΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ
Ο ΑΓΙΟΣ
ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΩΝ
«ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ»
ΧΑΝΙΑ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΚΡΗΤΗΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ
ΠΟΛΗΣ
& ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
& ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΩΓΗ

